

Sygn. akt I NSNc 131/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 lipca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szczepaniec (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Oktawian Nawrot

Michał Jerzy Górski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa małoletniego W. W. zastępowanego przez matkę A. W.
przeciwko M. W.

o ustalenie ojcostwa i roszczenia z tym związane,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych w dniu 27 lipca 2021 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich od wyroku
Sądu Rejonowego w L. z dnia 15 lipca 2014 r., sygn. III RC [...]

- 1. uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w L. do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w L. wyrokiem z 15 lipca 2014 r., sygn. III RC (...), ustalił, że M. W., nazwisko rodowe W., urodzony 1 października 1984 r. w L., syn B. i G. z domu B., jest ojcem małoletniego W. W. urodzonego 22 lipca 2013 r., syna A. W.,

którego akt urodzenia został sporządzony w Urzędzie Stanu Cywilnego w L. o numerze (...)/2013; nadał małoletniemu nazwisko „W.”; pozbawił pozwanego M.W. władzy rodzicielskiej nad małoletnim W. W.; zasądził od pozwanego M. W. na rzecz małoletniego W. W. kwotę w wysokości 350 zł miesięcznie tytułem alimentów, poczynawszy od 10 października 2013 r. płatnych do 10-tego każdego miesiąca z ustawowymi odsetkami na wypadek zwłoki do rąk matki A.W., jako ustawowej przedstawicielki małoletniego powoda; zasądził od pozwanego M. W. na rzecz A.W. kwotę 449 zł tytułem pokrycia wydatków związanych z ciążą i porodem oraz kosztów trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie porodu, odstąpił od obciążenia pozwanego M.W. kosztami sądowymi; wyrokowi nadał rygor natychmiastowej wykonalności.

Sąd Rejonowy w L. wydał powyższy wyrok po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych:

Małoletni W.W. urodził się 22 lipca 2013 r. w L. z matki A. W. Ojcostwo małoletniego nie było ustalone.

Strony postępowania poznały się w 2011 roku. Na drugim spotkaniu doszło pomiędzy nimi do współżycia. Na początku 2012 roku matka małoletniego powoda zerwała z pozwanym. Jesienią 2012 roku, w okresie październik – listopad ponownie zaczęli się spotykać i wówczas doszło pomiędzy nimi do stosunków cielesnych. W tym czasie matka małoletniego powoda nie spotykała się z innymi mężczyznami. Matka małoletniego powoda poinformowała pozwanego o ciąży za pomocą wiadomości tekstowej. Pozwany nie dokonał uznania ojcostwa małoletniego powoda.

Rzecznik Praw Obywatelskich, na podstawie art. 8 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. 2020 r., poz. 627) w zw. z art. 115 § 1 i § 1a oraz art. 89 § 1 *in principio* ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2021 r., poz. 154 ze zm.; dalej: u.SN) wniósł skargę nadzwyczajną (data wpływu do Sądu Najwyższego: 14 sierpnia 2020 r.) od prawomocnego wyroku Sądu Rejonowego w L. z 15 lipca 2014 r., III RC (...), zaskarżając go w całości, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucono naruszenie konstytucyjnego prawa do życia prywatnego (art. 47 Konstytucji RP); prawa do uzyskania pewności do biologicznego pochodzenia dziecka i ustalenia więzów pokrewieństwa z dzieckiem zgodnie ze stanem rzeczywistym (wywodzonych z art. 18 Konstytucji RP) poprzez ustalenie ojcostwa pozwanego po przeprowadzeniu postępowania dowodowego bez należytej wnikliwości i staranności; praw majątkowych (art. 64 ust. 1 Konstytucji RP) poprzez nałożenie obowiązku zapłaty kwoty 449 zł bez wskazania, jakie były rzeczywiste wydatki oraz obowiązku alimentacyjnego mimo braku przeprowadzenia postępowania dowodowego zmierzającego do ustalenia sytuacji majątkowej pozwanego, możliwości zarobkowych i majątkowych.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Rzecznik Praw Obywatelskich podniósł, że wskutek wydania zaskarżonego wyroku doszło do naruszenia chronionego na podstawie art. 47 Konstytucji RP, prawa pozwanego do życia prywatnego i rodzinnego. Skarżący wskazał, że również na gruncie prawa międzynarodowego ochroną objęte jest prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i korespondencji. Natomiast, prawo do życia prywatnego i rodzinnego obejmuje w szczególności prawo do tożsamości i osobistego rozwoju oraz prawo do nawiązywania i rozwijania więzi z innymi ludźmi oraz światem zewnętrznym. Skarżący zwrócił uwagę, że przejawem prawa do życia prywatnego jest prawo mężczyzny do uzyskania pewności co do biologicznego pochodzenia dziecka. Dalej Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał, że prawna ochrona rodzicielstwa zakłada w pierwszej kolejności prawo rodziców do ustalenia więzów pokrewieństwa z dzieckiem, zgodnie ze stanem rzeczywistym. Prawo to częściowo pokrywa się z prawem dziecka do ustalenia jego pochodzenia biologicznego. Prawo do ustalenia rodzicielstwa wpisuje się w szerszy kontekst prawa do ochrony życia rodzinnego i zakłada ochronę całej rodziny oraz dobra wszystkich jej członków. Skarżący podkreślił, że obowiązujące przepisy prawa nie przyznają uprawnienia domniemanemu ojcu dziecka pozamałżeńskiego do wniesienia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa. Skarżący przywołał stanowisko judykatury potwierdzające, że postępowanie dowodowe w sprawach o ustalenie ojcostwa powinno być przeprowadzone wnikliwie i starannie. Ponadto zarzucił Sądowi Rejonowemu w L. niedostatecznie wnikliwe przeprowadzenie postępowania

dowodowego oraz brak wykazania się dostatecznym zaangażowaniem w wyjaśnienie kwestii ojcostwa pozwanego oraz jego sytuacji majątkowej. W ocenie skarżącego, wobec okoliczności sprawy oraz reprezentowania pozwanego przez kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu i braku inicjatywy dowodowej po stronie matki małoletniego powoda, na sądzie orzekającym spoczywał obowiązek szczególnej dbałości w zakresie zgromadzonego materiału dowodowego, w tym rozważenie podjęcia inicjatywy z urzędu. Pozwany nie miał żadnej możliwości przedstawienia swojego stanowiska i odniesienia się do twierdzeń matki małoletniego powoda. Kurator natomiast, który z założenia powinien dbać o interesy pozwanego, pozostawał bierny. Sąd Rejonowy w L. rozstrzygając o prawach stanu cywilnego stron, nie podjął z urzędu inicjatywy dowodowej. Skarżący zwrócił również uwagę, że matka małoletniego powoda, była słuchana w trybie art. 304 k.p.c., jednakże nie została pouczona o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Skarżący podniósł, że Sąd Rejonowy w L. nie przeprowadził postępowania dowodowego w zakresie sytuacji majątkowej pozwanego. Materiał dowodowy nie dostarcza żadnych informacji na temat możliwości zarobkowych pozwanego. Zdaniem skarżącego, uwzględnienie wniosku, bez uprawdopodobnienia jakichkolwiek okoliczności dotyczących możliwości zarobkowych pozwanego, jest niemożliwe. Skarżący powołując się na stanowisko doktryny wskazał, że ojciec dziecka pozamałżeńskiego nie ma obowiązku pokrywania w całości wydatków i strat poniesionych przez matkę w związku z ciążą i porodem. Jednakże obciążanie go takim obowiązkiem może być uzasadnione ze względu na zły stan zdrowia matki lub dziecka albo trudną sytuację życiową matki, która w danym czasie nie ma żadnych możliwości zarobkowych ani majątkowych. Zdaniem skarżącego, obciążenie pozwanego jakąkolwiek kwotą pieniężną bez zweryfikowania jej zasadności w kontekście sytuacji obu stron postępowania godzi w sferę jego praw majątkowych. Dalej skarżący wskazał, że nie zaistniały podstawy pozwalające na wznowienie postępowania, w szczególności nie jest możliwe postawienie zarzutu nienależytej reprezentacji bądź pozbawienia możliwości działania wskutek naruszenia przepisów prawa (art. 401 pkt 2 k.p.c.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługiwała na uwzględnienie. Nie wszystkie jednak zarzuty podniesione przez Rzecznika Praw Obywatelskich są uzasadnione.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że ustawa o Sądzie Najwyższym przewiduje ściśle określony krąg podmiotów uprawnionych do jej wniesienia (art. 89 § 2 u.SN). Wniesienie skargi nadzwyczajnej jest dopuszczalne w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna - w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 3 u.SN). Uprawnienie do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje, jeżeli zaskarżone orzeczenie nie może być zmienione lub uchylone w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 u.SN).

Przechodząc do oceny ustawowych przesłanek dopuszczalności wniesienia przez Rzecznika Praw Obywatelskich skargi nadzwyczajnej należy stwierdzić, że przedmiotowe orzeczenie zostało wydane przez sąd powszechny i jest prawomocne. Natomiast w świetle art. 89 § 3 u.SN, należałoby uznać, że środek zaskarżenia został wniesiony do Sądu Najwyższego po upływie ustawowego terminu, ponieważ od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego wyroku upłynęło ponad 6 lat. Jednakże, z uwagi na treść art. 115 u.SN, powyższy przepis nie ma zastosowania w badanej sprawie. Wypada przypomnieć, że obecnie w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. 2 stycznia 2018 r.) skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. Przepisu art. 89 § 3 zdanie pierwsze u.SN nie stosuje się (art. 115 § 1 u.SN). Dalej – skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie ustawy o Sądzie Najwyższym, może być wniesiona przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Przepisu art. 89 § 2 u.SN nie stosuje się (art. 115 § 2 u.SN). Z uwagi na powyższe, upływ 6 lat od dnia wydania zaskarżonego orzeczenia nie stanowi przeszkody do rozpoznania przedmiotowej skargi nadzwyczajnej przez Sąd Najwyższy.

W ocenie Sądu Najwyższego, wyrok Sądu Rejonowego w L. z 15 lipca 2014 r., sygn. III RC (...), może być wyeliminowany z obrotu prawnego jedynie w drodze

skargi nadzwyczajnej. W badanej sprawie Sąd Najwyższy nie dostrzega możliwości uchylecia tego wyroku w drodze skargi o wznowienie postępowania (art. 401 pkt 2 k.p.c.), jednakże z innych przyczyn niż te, wskazane przez Rzecznika Praw Obywatelskich, tj. z uwagi na upływ terminu do jej wniesienia. Sąd Najwyższy nie podziela stanowiska skarżącego, że Sąd Rejonowy w L. podjął wystarczające czynności zmierzające do ustalenia aktualnego miejsca zamieszkania pozwanego. W ocenie Sądu Najwyższego, Przewodniczący składu Sądu Rejonowego w L. zarządzeniem z 26 lutego 2014 r. ustanowił dla nieznanego z miejsca pobytu pozwanego kuratora w osobie pracownika Sądu Rejonowego w L., pomimo braku należytego uprawdopodobnienia, że miejsce strony nie jest znane. Bezspornym jest, że Sąd Rejonowy w L. podjął czynności polegające na: sprawdzeniu danych w systemie PESEL – SAD, zwróceniu się o odpis zupełny aktu urodzenia pozwanego, ustaleniu w bazie Neo-Sad czy pozwany jest osadzony w jednostce penitencjarnej, zwróceniu się do Urzędu Gminy w S. i Urzędu Gminy w C. oraz Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o udostępnienie danych adresowych pozwanego. Nie można jednak zgodzić się ze skarżącym, że Sąd Rejonowy w L. ustanowił dla pozwanego kuratora, ponieważ podjęte czynności nie przyniosły pozytywnych rezultatów. Analiza akt sprawy potwierdza, że zarówno informacje z systemu PESEL – SAD, treść pisma Wójta Gminy C., pisma Gminy S., jak i Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wskazują, że pozwany w dniu wydania zarządzenia z 26 lutego 2014 r. był zameldowany na pobyt czasowy w miejscowości S., na ulicy (...).

W świetle poczynionych przez Sąd Najwyższy ustaleń, jedynie na kopercie korespondencji z 16 października 2013 r., znajduje się adnotacja „adresat nieznan, nie mieszka pod wskazanym adresem”. Natomiast adnotacje znajdujące się na kopercie i formularzu potwierdzenia odbioru korespondencji z 10 marca 2014 r. są ze sobą sprzeczne. Na kopercie znajdują się bowiem adnotacje „nie zastano 17.03.2014 r.” i „awizowano dn. 17.03.2014 r. adresat wyprowadził się”. Na formularzu potwierdzenia odbioru przekreślono adnotację „adresat wyprowadził się” i zastąpiono ją zwrotem „nie odebrano w terminie”. Wątpliwości budzą także podpisy znajdujące się na kopercie i formularzu potwierdzenia odbioru. Wobec powyższego, z uwagi na znaczenie prawidłowości ustanowienia kuratora dla

nieznanej z miejsca pobytu strony dla ważności postępowania, Sąd Rejonowy w L. powinien podjąć dalsze czynności zmierzające do wyjaśnienia wątpliwości co do rzeczywistego miejsca pobytu pozwanego. W szczególności Sąd Rejonowy w L. mógł zwrócić się do Komisarzatu Policji w S. o udzielenie informacji dotyczącej aktualnego miejsca pobytu pozwanego. Ponadto w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że na każdym etapie postępowania z udziałem kuratora dla nieznanej z miejsca pobytu strony, sąd powinien weryfikować potrzebę jego ustanowienia. Natomiast, w przypadku wątpliwości co do rzeczywistego miejsca pobytu strony, obowiązkiem sądu jest podjęcie działań z urzędu. Analogiczny obowiązek spoczywa na kuratorze ustanowionym w sprawie (postanowienie Sądu Najwyższego z 10 lipca 2020 r., III CZ 16/20). Udział kuratora w postępowaniu sądowym na podstawie art. 144 k.p.c., wobec wątpliwości co do uprawdopodobnienia, że nie jest znane miejsce pobytu strony, pozbawia stronę możliwości obrony swoich praw, co z kolei jest przesłanką nieważności postępowania. W ocenie Sądu Najwyższego, nieprawidłowości w ustanowieniu kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu pozwanego, jakich dopuścił się Sąd Rejonowy w L., naruszają podstawowe zasady postępowania cywilnego, które w konsekwencji doprowadziły do pozbawienia pozwanego możliwości działania w postępowaniu sądowym. Niemniej jednak, termin do złożenia skargi o wznowienie postępowania liczy się od dnia, w którym o wyroku dowiedziała się strona, jej organ lub jej przedstawiciel ustawowy (art. 407 § 1 k.p.c.). Z akt sprawy III RC (...) wynika, że pozwany najpóźniej w sierpniu 2014 roku dowiedział się o sądowym ustaleniu ojcostwa, co w konsekwencji oznacza, że termin do wniesienia skargi o wznowienie postępowania już upłynął.

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, lub orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego

w sprawie materiału dowodowego, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna stanowi instytucję prawną zaliczaną do nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ustawodawca przyjął, że celem skargi nadzwyczajnej jest eliminowanie z obrotu prawnego wadliwych orzeczeń sądowych, które nie spełniają podstawowych standardów, w szczególności zostały wydane w oparciu o nieprawidłowo zrekonstruowane normy prawne lub ustalenia sądu są sprzeczne z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, nawet w przypadku, gdy są już prawomocne (uzasadnienie projektu ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, druk sejmowy VIII kadencji nr 2003).

Orzekanie w ramach skargi nadzwyczajnej ma jednak charakter wyjątkowy, bowiem możliwość skorygowania prawomocnych orzeczeń uzasadniania jest takim stopniem ich wadliwości, którego nie da się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, czyniąc je przez to elementarnie niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednego z uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Zaistnienie tego rodzaju uchybienia potwierdza wadliwość zaskarżonego orzeczenia, rodząc jednocześnie obowiązek zbadania, czy wadliwość ta powinna być usunięta ze względu na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Samo zatem zaistnienie przesłanki szczególnej wskazanej w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN nie przesądza automatycznie o konieczności usunięcia z obrotu prawnego zaskarżonego orzeczenia.

W orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że skarga nadzwyczajna nie służy do eliminowania wszystkich wadliwych orzeczeń sądowych, a jedynie tych, które obarczone są wadami o fundamentalnym znaczeniu w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, które uzasadniają ingerencję w powagę rzeczy osądzonej (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 1/19;

postanowienie Sądu Najwyższego z 2 marca 2021 r., I NSNk 5/20; wyrok Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 2/20).

Zasada demokratycznego państwa prawnego w znaczeniu opisowym jest zbiorem różnych wartości bezpośrednio lub pośrednio wyrażonych w Konstytucji RP, dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji między państwem a jednostką (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97).

W literaturze wskazuje się, że ustawodawca przyznał pierwszeństwo zasadzie sprawiedliwości, rozumianej jako wydanie orzeczenia wolnego od wad, zgodnego z prawem materialnym i procesowym, a także opartego na prawidłowo zebranych i zweryfikowanym materiale dowodowym. Jednocześnie przewidział mechanizmy mające na celu zabezpieczenie stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych w takim zakresie, w jakim jest to do pogodzenia z założeniami skargi nadzwyczajnej (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 458).

Rzecznik Praw Obywatelskich oparł skargę nadzwyczajną na:

1. przesłance ogólnej, w postaci zapewnienia zgodności zaskarżonego wyroku z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, oraz
2. przesłance szczególnej – naruszeniu konstytucyjnego prawa do prywatności oraz prawa do uzyskania pewności do biologicznego pochodzenia dziecka i ustalenia więzów pokrewieństwa z dzieckiem zgodnie ze stanem rzeczywistym oraz naruszenie praw majątkowych pozwanego.

Rzecznik Praw Obywatelskich wykazał zaistnienie obu powyższych przesłanek, w tym uchybienia Sądu Rejonowego w L. popełnione przy rozpoznawaniu sprawy.

Przechodząc do oceny przesłanki szczególnej rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej należy rozpocząć od tego, że zagadnienia ochrony rodzicielstwa, zasada dobra dziecka czy prawo do życia prywatnego i rodzinnego podlegają szczególnej ochronie w świetle przepisów krajowych i międzynarodowych. Konstytucja RP nie zawiera zamkniętego katalogu zasad prawa rodzinnego, określa jedynie ramowe uregulowania, które stanowią kierunek wykładni rozwiązań prawnych przyjętych w ustawie z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy

(t.j. Dz. U. 2020, poz. 1359; dalej: k.r.o.) (C. Kowalski, *Założenia prawa rodzinnego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo rodzinne w dobie przemian*, (red.) P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Lublin 2009, s. 42-43).

Zgodnie z art. 18 Konstytucji RP małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Konstytucja RP nie definiuje pojęcia „rodzicielstwo”. Warunkiem skuteczności konstytucyjnej ochrony rodzicielstwa, jest prawo rodziców do jego ustalenia (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z: 28 kwietnia 2003 r., K 18/02; 16 lipca 2007 r., SK 61/06).

Zasada dobra dziecka, wyrażona w szczególności w art. 72 ust. 1 Konstytucji RP stanowi fundamentalną zasadę obowiązującą w prawie rodzinnym. Przepisy Konstytucji RP nie przewidują wprost prawa do ustalenia pochodzenia małoletniego dziecka na podstawie więzi biologicznej. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjmuje się, że „zasada dobra dziecka wyrażająca prymat więzi opartych na rzeczywistym pochodzeniu biologicznym wyraża więc jedynie dominującą tendencję, co nie wyklucza, że w pewnych warunkach i okolicznościach dobro dziecka nie będzie wymagało odwołania się do innych przesłanek kształtowania relacji rodzinnych, w ramach których to właśnie interes dziecka przeważa nad interesem rodziców biologicznych i będzie wymagał ochrony stosunków rodzinnych opartych na istnieniu innego typu więzi niż więź biologiczna (...)”. Zatem co do zasady, stosunki prawnorodzinne powinny być kształtowane na podstawie rzeczywistych więzi biologicznych. Natomiast prawidłowe ustalenie stanu cywilnego małoletniego dziecka ma „zasadnicze znaczenie zarówno dla ochrony jego interesów niemajątkowych (prawo do własnej tożsamości biologicznej, istnienie więzi osobistej z rodzicem naturalnym i jego rodziną), jak i majątkowych (alimentacja, dziedziczenie)” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 kwietnia 2003 r., K 18/02). W myśl art. 7 Konwencji o prawach dziecka (Dz. U. 1991 Nr 120, poz. 526) od momentu urodzenia małoletnie dziecko ma prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką. Dalej - art. 8 nakłada na Państwa-Strony działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji. W przypadku, gdy dziecko

zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwo – Strona jest zobowiązane do zapewnienia właściwej pomocy i ochrony, w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Konstytucyjne prawo do ochrony prawnej życia prywatnego i rodzinnego, wyrażone w art. 47 Konstytucji RP, znajduje również swoje uzasadnienie w przepisach prawa międzynarodowego. W świetle art. 8 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz) przyjmuje się, że prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego obejmuje w szczególności prawo do tożsamości i osobistego rozwoju, prawo do ustalenia szczegółów swojej tożsamości jako istoty ludzkiej oraz uzyskania odpowiednich informacji w tym zakresie (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 kwietnia 2003 r., K 18/02 i przywołane tam wyroki ETPCz z: 6 lutego 2001 r. w sprawie Bensaid przeciwko Wielkiej Brytanii, pkt 47, nr 44599/98; 28 stycznia 2003 r. w sprawie Peck przeciwko Wielkiej Brytanii, pkt 57, nr 44647/98; 7 lutego 2002 r. w sprawie Mikulić przeciwko Chorwacji, pkt 54, nr 53176/99; 13 lutego 2003 r. w sprawie Odievre przeciwko Francji, pkt 29, nr 42326/98; 30 maja 2006 r. w sprawie Ebru i Çolak przeciwko Turcji, pkt 83, nr 60176/00).

Obowiązujący Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje trzy sposoby ustalenia ojcostwa: przez domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki (art. 62 k.r.o.); poprzez uznanie ojcostwa (art. 72 § 1 w zw. z 73 § 1 k.r.o.) oraz na podstawie orzeczenia sądu (art. 72 § 1 w zw. z 84 § 1 k.r.o.).

Zgodnie z art. 72 § 1 k.r.o., jeżeli nie zachodzi domniemanie, że ojcem małoletniego dziecka jest mąż jego matki, albo gdy domniemanie takie zostało obalone, ustalenie ojcostwa może nastąpić albo poprzez uznanie ojcostwa albo na mocy orzeczenia sądu. Natomiast stosownie do art. 85 § 1 k.r.o., domniemywa się, że ojcem dziecka jest ten, kto obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka. Ustawodawca przyjął za podstawę domniemania ojcostwa fakt poczęcia się małoletniego dziecka, w wyniku obcowania domniemanego ojca i jego matki w okresie koncepcyjnym. Skutkiem wydania prawomocnego wyroku

ustalającego ojcostwo jest powstanie praw i obowiązków, wynikających ze stosunku rodzicielstwa w zakresie: ustalenia ojcostwa, władzy rodzicielskiej, stosunku alimentacyjnego, nazwiska małoletniego dziecka, miejsca zamieszkania oraz jego praw stanu cywilnego.

Rzecznik Praw Obywatelskich zarzucił, że treść zaskarżonego wyroku narusza prawo do uzyskania pewności do biologicznego pochodzenia dziecka i ustalenia więzów pokrewieństwa z dzieckiem zgodnie ze stanem rzeczywistym, poprzez ustalenie ojcostwa pozwanego, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, bez należytej wnikliwości i staranności. Kluczowym zarzutem skargi nadzwyczajnej oraz głównym zagadnieniem prawnym jest kwestia zakresu postępowania dowodowego w sprawach w przedmiocie ustalenia ojcostwa i roszczeń z tym związanych. Do postępowań sądowych w tym przedmiocie mają zastosowanie przepisy art. 453 – 458 k.p.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że zasada prawdy obiektywnej jest naczelną zasadą rozstrzygającą o prawidłowym załatwieniu przez sądy spraw, których przedmiotem jest ustalenie pochodzenia małoletniego dziecka. Ma ona charakter zarówno materialnoprawny, jak i procesowy. Istota prawnoprocesowa powyższej zasady determinuje zakres postępowania dowodowego w sprawach o ustalenie pochodzenia małoletniego dziecka, którego celem jest ustalenie rzeczywistego pochodzenia dziecka. Sąd powinien prowadzić postępowanie dowodowe w sposób wnikliwy, dążąc do szczegółowego wyjaśnienia charakteru i czasu trwania stosunków łączących strony postępowania (uchwała Sądu Najwyższego z 6 czerwca 1976 r., III CZP 46/75; wyroki Sądu Najwyższego z: 24 września 1997 r., II CKU 89/97; 30 lipca 1996 r., I CRN 91/96). Na podstawie art. 232 k.p.c., sąd jest zobowiązany również do podjęcia inicjatywy dowodowej z urzędu, w przypadku gdy przemawia za tym ochrona interesu społecznego, w tym gdy przedmiotem postępowania są prawa niemajątkowe oraz roszczenia alimentacyjne (uchwała Sądu Najwyższego z 15 lipca 1974 r., Kw Pr 2/1974).

Interes publiczny w ustaleniu rzeczywistego pochodzenia małoletniego dziecka wynika z roli, jaką pełni prawomocny wyrok ustalający ojcostwo. Należy przypomnieć, że sądy mają obowiązek przekazać urzędom stanu cywilnego odpisy prawomocnych orzeczeń stanowiących podstawę sporządzenia aktu stanu

cywilnego lub mających wpływ na treść lub ważność aktu stanu cywilnego wraz z adnotacją o dacie uprawomocnienia się tych orzeczeń, w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia (art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (t. j. Dz. U. 2021 r., poz. 709; dalej: p.a.s.c.)).

Za ugruntowany przyjmuje się pogląd, że stan cywilny jest dobrem osobistym każdej osoby fizycznej, natomiast prawa stanu cywilnego mają charakter bezwzględnie obowiązujący (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 listopada 2002 r., SK 40/01 i wskazane tam piśmiennictwo). Sądowe ustalenie ojcostwa jest sposobem określenia stanu cywilnego małoletniego dziecka oraz jego biologicznego ojca. W przypadku prawomocnego wyroku ustalającego ojcostwo, w akcie urodzenia małoletniego dziecka zamieszcza się dane biologicznego ojca (art. 61 ust. 1 p.a.s.c.). Jeżeli sądowe ustalenie ojcostwa następuje po sporządzeniu aktu urodzenia małoletniego dziecka, do aktu urodzenia dołącza się o tym wzmiankę dodatkową (art. 66 ust. 1 p.a.s.c.). Interes publiczny polega na tym, że akta stanu cywilnego powinny odzwierciedlać prawdziwe zdarzenia oraz rzeczywistą sytuację osób, których dotyczą. Rolą sądu prowadzącego postępowanie dowodowe w sprawie o ustalenie ojcostwa, w przypadku braku aktywności stron postępowania, jest podjęcie inicjatywy dowodowej z urzędu, w celu ustalenia stanu faktycznego (wyrok Sądu Najwyższego z 25 lipca 2000 r., III CKN 1034/00). W literaturze podkreśla się, że „prawidłowe ustalenie podstawy domniemania ojcostwa pozamałżeńskiego stanowi względną gwarancję, że proces o ustalenie ojcostwa będzie toczył się przeciwko domniemanemu ojcu. Zaniechanie postępowania dowodowego na okoliczność prawdziwości podstawy domniemania może prowadzić do takiej sytuacji, że pozwany walczyć będzie z domniemaniem, które nie istnieje” (W. Stojanowska, *Domniemanie ojcostwa pozamałżeńskiego*, [w:] T. Smoczyński (red.) *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, tom 12, Warszawa 2011. S. 161)

Odnosząc powyższe rozważania do rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej, rację należy przyznać skarżącemu, że sposób przeprowadzenia postępowania dowodowego przez Sąd Rejonowy w L. naruszył konstytucyjne prawa małoletniego powoda i pozwanego. Sąd Rejonowy w L. oparł rozstrzygnięcie zarówno w zakresie ustalenia ojcostwa, jak i dochodzonych roszczeń, głównie na zeznaniach matki

małoletniego powoda, rezygnując przy tym z możliwości podjęcia inicjatywy dowodowej z urzędu. Kurator reprezentujący pozwanego, poza udziałem w rozprawie w dniu 15 lipca 2014 r., również nie podjął innych czynności w sprawie, w szczególności nie złożył odpowiedzi na pozew, wniosków dowodowych oraz nie podjął czynności zmierzających do ustalenia rzeczywistego miejsca pobytu pozwanego. Z uwagi na lakoniczne uzasadnienie wyroku, poznanie motywów Sądu Rejonowego w kwestii zasadności ojcostwa pozwanego jest znacznie ograniczone. W konsekwencji nie jest możliwe dokonanie kontroli zaskarżonego wyroku przez Sąd Najwyższy. Oparcie wyroku ustalającego ojcostwo wyłącznie na zeznaniach matki małoletniego powoda, z których wprost wynika, że pozwany kwestionował swoje ojcostwo, potwierdza wydanie rozstrzygnięcia w oparciu o niepełny materiał dowodowy, skoro za ustaleniem ojcostwa pozwanego nie przemawiały inne dowody.

Celem postępowania o ustalenie ojcostwa, jest wykazanie okoliczności obcowania matki małoletniego dziecka z pozwanym mężczyzną. W rozpoznawanej sprawie twierdzenia strony powodowej nie zostały w żaden sposób uwiarygodnione, w szczególności poprzez zeznania świadków, fotografie lub korespondencję matki małoletniego z domniemanym ojcem, czy też na podstawie innych dowodów. Nie nastąpiło również uprawdopodobnienie przez stronę powodową obcowania z pozwanym w okresie koncepcyjnym, chociażby na podstawie dokumentacji dotyczącej przebiegu ciąży i porodu. W rozpoznawanej sprawie ma to o tyle znaczenie, że związek matki małoletniego powoda i pozwanego był krótkotrwały, przelotny, bez zamiaru prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego. Ponadto, zaskarżony wyrok ma wpływ na treść aktów stanu cywilnego, zatem rozstrzygnięcie w sprawie nie ma jedynie znaczenia o charakterze prywatnoprawnym, ale również publicznoprawnym.

Bezspornym jest, że w myśl art. 143 § 1 k.r.o. możliwe jest równoczesne dochodzenie ustalenia ojcostwa małoletniego dziecka i roszczeń majątkowych wynikających ze stosunku prawnego ojcostwa. Przytoczony przepis stanowi, że jeżeli ojcostwo mężczyzny, który nie jest mężem matki, nie zostało ustalone, zarówno dziecko jak i matka mogą dochodzić roszczeń majątkowych związanych z ojcostwem tylko jednocześnie z dochodzeniem ustalenia ojcostwa. Roszczenia majątkowe związane z ojcostwem obejmują roszczenie alimentacyjne małoletniego

dziecka (art. 133 § 1 k.r.o.) oraz roszczenie matki małoletniego dziecka z tytułu wydatków związanych z ciążą i porodem oraz późniejszych kosztów utrzymania (art. 141 § 1 k.r.o.). Powyższe roszczenia można uwzględnić wyłącznie w przypadku ustalenia ojcostwa, zatem nie mają samodzielnego charakteru. Analiza akt sprawy potwierdza, że Sąd Rejonowy w L. nie przeprowadził postępowania dowodowego w zakresie ustalenia możliwości majątkowych i zarobkowych pozwanego, chociażby na podstawie oświadczenia podatkowego „PIT” pozwanego. Usprawiedliwione potrzeby małoletniego powoda nie są jednym kryterium ustalenia zakresu obowiązku alimentacyjnego pozwanego. Równorzędne znaczenie mają możliwości majątkowe i zarobkowe pozwanego. Powyższe skutkuje brakiem możliwości oceny trafności ustaleń, w zakresie usprawiedliwionych potrzeb małoletniego powoda oraz możliwości majątkowych i zarobkowych pozwanego. Sąd Rejonowy w L. nie przeprowadził również postępowania dowodowego na okoliczności dotyczące władzy rodzicielskiej pozwanego.

Odnosząc się do zarzutów podniesionych przez skarżącego w zakresie naruszenia przez Sąd Rejonowy w L. art. 303 k.p.c., należy zauważyć, że ustawodawca przewiduje dwuetapowy model przesłuchania stron postępowania. W pierwszej kolejności sąd przesłuchuje stronę postępowania bez odebrania przyrzeczenia. Dopiero jeżeli to przesłuchanie nie dostarczy wszystkich istotnych okoliczności faktycznych dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd może przesłuchać stronę ponownie, po uprzednim odebraniu od niej przyrzeczenia. Drugi etap ma charakter fakultatywny, zależy od uznania sądu i następuje po wydaniu ponownego postanowienia dowodowego. Zatem Sąd Rejonowy w L., w świetle art. 303 i 304 k.p.c., nie był zobowiązany do przesłuchania matki małoletniego powoda po uprzednim odebraniu przyrzeczenia.

Przechodząc do oceny przesłanki ogólnej skargi nadzwyczajnej, do podstawowych zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) należy zasada ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa, a także bezpieczeństwa prawnego jednostki. Sąd Rejonowy w L. wydając zaskarżony wyrok bez przeprowadzenia wnikliwego postępowania dowodowego, wyłączenie na podstawie zeznań matki

małoletniego dziecka nie wywiązał się z obowiązku wynikającego z treści art. 18 Konstytucji RP. W konsekwencji pozbawił małoletniego i pozwanego prawa do uzyskania pewności co do biologicznego pochodzenia i ustalenia więzów pokrewieństwa zgodnie ze stanem rzeczywistym. Natomiast uchybienia Sądu Rejonowego w L. w zakresie ustanowienia kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu pozwanego, pozbawiły pozwanego właściwej ochrony sądowej, przez co doszło do naruszenia podstawowych zasad i gwarancji konstytucyjnych, składających się na klauzulę demokratycznego państwa prawa, a mających swoje umocowanie w art. 2 Konstytucji RP. W ocenie Sądu Najwyższego uchylenie zaskarżonego wyroku jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN, uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w L.

O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie z art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.